

الگوی جوان،امام جواد(ع)

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدباقر مشکاتی
مشاور علمی معاونت فرهنگی آستان قدس قاهره

امام جواد^(ع)، نهمین امام شیعیان، در سنین کودکی به امامت رسیدند اما با وجود سن کم، الگوی کاملی برای تمام انسان ها به‌خصوص جوانان هستند. با تأمل در سیره و آموزه‌های ایشان و عمل به آن‌ها در زندگی، می‌توان مسیر سعادت و کمال را طی کرد و به حقیقت زندگی دست یافت. از این‌روی جوانان می‌توانند با الگو قرار دادن این امام جوان و بزرگوار در حوزه‌های مختلف زندگی، مسیر سعادت و کمال را طی کنند. برخی درس‌ها و آموزه‌های مهم زندگی و سیره امام جواد^(ع) که برای جوانان کاربردی تر است، عبارتند از علم و دانش، امام جواد^(ع) فرزند «عالم آل محمد^(ص)» بودند و در سنین کم، علوم را از پدر بزرگوارشان به‌طورکامل فراگرفتند و در مناظرات علمی با دانشمندان بزرگ زمان خود، حیرت همگان را برمی‌انگیختند. خود امام در این‌باره می‌فرمایند: «الَّذین عَزُّوْا الْعِلْمَ کُنُّوْا دَینَ سِرْفَازِی اِست و دانش، گنج است». جوانان می‌توانند با پیروی از این آموزه، از ایشان الگو بگیرند و به‌دنبال کسب علم و دانش در تمام زمینه‌ها باشند. تحصیل علم درکنار دین‌داری، از مهم‌ترین عوامل موفقیت و سریلندی در زندگی است.

تقوا و پرهیزکاری، دیگر ویژگی مهم امام جواد^(ع) است، حضرت دارای مقام عصمت بودند و در تمام ابعاد زندگی خود تقوا و پرهیزکاری را رعایت و از گناهان به‌طور کامل دوری می‌کردند. نیم‌نگاهی به این‌بعد از زندگی جوادالائمه^(ع)، باعث می‌شود جوانان که شیطان و ایادی‌اش دام‌های مختلف را برای انحراف آن‌ها گسترانده‌اند، نه‌تنها به سلامت از این دام‌ها عبور کنند، بلکه برکات تقوا را نیز در زندگی‌شان لمس کنند. امام جواد^(ع) خود در این‌باره می‌فرمایند: «اگر آسمان‌ها و زمین بر شخصی بسته باشد ولی تقوای الهی پیشه کند، خداوند گشایشی از آن‌ها برایش قرار می‌دهد». دیگر ویژگی که جوانان می‌توانند از جوادالائمه^(ع) الگو بگیرند و به زندگی خود رنگی تازه ببخشند، صبر و بردباری است. آن حضرت با وجود سن کم و امامت در شرایط سخت و پرمخاطره، با صبر و سعه صدر به هدایت مردم می‌پرداختند و در برابر ظلم و ستم حاکمان زمان خود ایستادگی می‌کردند. ایشان با حلم و بردباری حتی دشمنان را هم تحت‌تأثیر قرار می‌دادند و می‌فرمودند: «هر که بی‌تابی‌اش بر شکیبایی‌اش چیره آید، اجرش تباه می‌شود». تواضع و فروتنی نیز در امام جواد^(ع) مثال‌زدنی است. حضرت، با وجود مقام والای علمی و معنوی، بسیار فروتن و متواضع بودند و با همه مردم، چه فقیر و چه ثروتمند، با احترام و مهربانی رفتار می‌کردند و می‌فرمودند: «تواضع و فروتنی، زینت‌بخش حسب و شرف است». رعایت ادب و مواظبت بر زبان در سیره امام جواد^(ع)، به‌وفور مشاهده می‌شود این‌برای جوانان امروز که به‌ویژه فضای مجازی را در اختیار دارند، بسیار راهگشاست. امام جواد^(ع) درباره حقیقت ادب می‌فرمودند: «حقیقت ادب و تربیت، عبارت است از دارا بودن خصلت‌های خوب و خالی بودن از صفات زشت و ناپسند. انسان به وسیله ادب - در دنیا و آخرت- به کمالات اخلاقی می‌رسد و نیز با رعایت ادب به بهشت راه می‌یابد». ایشان همچنین به نیازمندان و مستمندان کمک می‌کردند و با آن‌ها بسیار مهربان بودند. الگوگیری نسل جوان از این خصیصه در شرایط امروز جامعه و با وجود فشارهای مالی که برای محرومان وجود دارد، می‌تواند بسیار گره‌گشایاشد. از جوادالائمه^(ع) است که: «یک‌کاران به نیکی کردن نیازمندترند تا کسانی که به آن نیازمندند؛ زیرا پاداش و افتخار و نیکنامی‌اش از آن‌ان‌ها است، بنابراین آدمی هر خوبی که کند، نخست به خود کرده است، پس نباید به‌خاطر خوبی‌ای که به خود کرده است، از دیگران سپاسگزاری بخواهد». امام جواد^(ع) هرگز دروغ نمی‌گفتند و اگر وعده‌ای می‌دادند، به آن عمل می‌کردند و می‌فرمودند: «راستگویی از بهترین صفات مؤمن است». ایشان همچنین، هرگز از بیان حق و دفاع از مظلومان، ترسی به خود راه نمی‌دادند و تأکید می‌کردند: «انجام‌دهنده ظلم و کمک‌دهنده ظلم و شخصی که راضی به ظلم باشد، هر سه شریک خواهند بود». حضرت جوادالائمه^(ع) دارای روحیه قناعت و رضا بودند، صفتی که امروز می‌تواند به جوانان کمک کند در عین تلاش برای کسب وکار حلال، درگیر آرزوهای دورودراز نشوند و زندگی را بر خود تلخ نکنند، چون به تعبیر امام جواد^(ع)، «قناعت، گنجی است که تمام نشود».

علاوه بر این، روح توکل بر سراسر حیات امام جواد^(ع) حاکم بود و حضرت در همه بحران‌ها و مشکلاتی که شرایط سیاسی و اجتماعی بر ایشان تحمیل کرد، توکل می‌کردند و می‌فرمودند: «اعتماد به خدای متعال، بهای هر چیز گران‌بها و نردبانی به‌سوی همه بلندی‌هاست». هریک از این اوصافی که به اختصار بیان کردیم، اگر درست بازخوانی، تبیین و الگوسازی شود، مسیر زندگی جوانان را تغییر می‌دهد و عطش آن‌ها برای خوشبختی و سعادت را رفع می‌کند.

بردار و بخوان

ادبستان مطهر

درباره تأثیری که استاد شهید مطهری بر اندیشه‌ها و آرای عمومی مردم در موضوع باورهای دینی و آگاهی‌بخشی درمورد شخصیت بزرگان دین مبین اسلام گذاشته است، جای هیچ تردیدی نیست. این استاد گران‌قدر با تألیفات خود توانسته است گام بلندی در راه ترویج باورهای دینی و اصلاح امور مسلمین بردارد. امروز کتابی را به شما معرفی می‌کنیم که موضوعش، روشن‌سازی و معرفی ایده‌های او در زمینه تربیت فرزند است.

کتاب «ادبستان مطهر» کوششی در راه ارائه منسجم، منضبط و جامع‌اندیشه‌های تربیتی استاد شهید مرتضی مطهری^(ع) در بعد عمل تربیتی است. این اثر کاربردی، رویکردی ناظر به فرزند و منظری روان‌شناختی دارد.

کتاب در شش فصل نوشته شده است. در انتخاب محتوای هر فصل، به‌دیدگاه‌های بدیع و ممتاز استاد اشاره شده و از ذکر مطالبی که به اقتضای زمان، بارها درباره‌اش بحث و بررسی شده، پرهیز شده است. همچنین از ارائه مباحث صرفاً تئوری، اجتناب شده است. نگارنده تلاش کرده است در کل کتاب، جنبه کاربردی و ناظر به فرزند بودن رعایت شود. از این نظر حتی در بحث مبانی تربیت، به مبانی قریب تربیت که جنبه ناظر به عمل تربیتی دارند، پرداخته شده است؛ فصل‌بندی، ترتیب و تنظیم مباحث و نیز تیتُرهای هر بحث از گردآورنده است. همچنین برای ایجاد انسجام در مباحث، گاه تقطیع‌ها و تقدیم و تأخیرهایی در کلام ایجاد شده است. درکنار این‌ها موضوعات خسته‌کننده و غیرمرتبط یا تکراری حذف شده است، با این حال متن کتاب جز در موارد اندک که برای بازسازی محتوا، از مضمون اندیشه‌های استاد در مواضع مختلف بهره گرفته شده، تقریر استاد است و به مضمون کلام و شیوه تقریر وی، خللی وارد نشده است. کتاب یادشده را روح... شهرداری، گردآوری و تدوین کرده و دفتر نشر معارف به چاپ رسانده است.

بی‌تردید استاد شهید مرتضی مطهری^(ع) در زمره مربیان ربانی است که در سه بعد علمی، عملی و اجرایی، صلاحیت‌های لازم برای حیات تمام‌ترییگری را کسب کرده است. از یک‌سو دارای اندیشه‌ای منضبط، جامع، عمیق و برگرفته از معارف قرآنی، حدیثی و حکمی است و از دیگرسو به طهارت و تهذیب نفس، موفق شده است و

نیز نکات تربیتی را به‌خوبی رعایت و به دیگران گوشزد کرده است. این ویژگی‌ها، از او معلمی تربیتی ساخته است که برای همیشه تاریخ، می‌توان به منطق و رای او تمسک جست و کام تشنگان را سیراب کرد. دغدغه تعلیم و تربیتی استاد را در ابعاد پیش‌گفته می‌توان مشاهده کرد. استاد مطهری از کم بودن منابع مفید علمی که در مسیر تهذیب و تربیت، کام تشنگان معارف اسلامی را سیراب کند، اظهار تأسف می‌کرد و نیز برآن دسته‌از افرادی که کار تربیت و تألیف منابع مفید برای اجرای درست فرایند تربیت را کسرشان جایگاه علمی خود و دیگران می‌دانستند، خرده می‌گرفت و از این تفکر به‌عنوان یک «بیماری اجتماعی» یاد می‌کرد.

نویسنده تلاش کرده است در کل کتاب، جنبه کاربردی و ناظر به فرزند بودن رعایت شود. از این نظر حتی در بحث مبانی تربیت، به مبانی قریب تربیت که جنبه ناظر به عمل تربیتی دارند، پرداخته شده است.

شهریار
شماره ۲۸
آذرماه ۱۴۴۰
شماره ۱۴۳۳

۱۴

بررسی جلوه‌های شخصیتی دردانه علی بن موسی الرضا^(ع)

حضرت باب‌الکرم امام جود و سخا

آئمه مستقیمی^(ع) سالروز شهادت امام جواد^(ع) با همه تلخی‌اش برای شیعیان به‌ویژه ما ایرانی‌ها که عشق و علاقه‌مان به امام‌رضا^(ع) و دردانه‌شان حضرت جوادالائمه^(ع) رنگ و عطر دیگری دارد، فرصتی است تا وقت بیشتری برای شناخت آن امام جواد و جوانی بگذاریم که هنوز هم تاریخ وامدار جود و سخای ایشان است. در این‌باره با حجت‌الاسلام والمسلمین سید حسین صدر، استاد حوزه و کارشناس و خطیب مذهبی، گفت‌وگو کرده‌ایم.

— چه ویژگی‌هایی باعث شده است نهمین امام ما شیعیان به «جواد، شهره‌شوند و ماهر جانبازند جود و سخای اهل بیته هستیم، دست‌به‌دامان و متوسل ایشان شویم؟

در وصف وجود مقدس امام نهم شیعیان^(ع) آمده است از القاب ایشان که مظهر صفت خدای متعال هم به‌شمار می‌رود، لقب «جواد» است؛ یعنی شخصیتی که در او بخل راه ندارد و همه و جودش سخاوت، جود و بذل و بخشش است؛ چنان‌که درباره خدای متعال می‌خوانیم: «أنت الجواد الذی لا یبخل»؛ یعنی خدادارای بذل و بخشش است و هیچ‌بخل‌ورزی در او راه ندارد. از آن‌جا که آئمه معصوم^(ع) همگی مظهر صفات خدای متعال هستند، این صفات در آن حضرات هم به‌وفور و در حد تمام تجلی می‌یابد. در این میان، صفت جود الهی، بیشترین تبلور و تجلی را در وجود حضرت جوادالائمه^(ع) داشته و همین سبب شهرت آن حضرت به امام جود و سخا شده است. البته این بدان معنا نیست که دیگر امامان معصوم^(ع) فاقد چنین صفتی بوده‌اند. اما ویژگی وجود مقدس امام جواد^(ع) در میان آئمه معصوم^(ع) این است که ایشان در دوران کودکی، خصیصه جود و سخا را در سیره خود به تجلی رساندند. در تاریخ آمده است اطرافیان امام جواد^(ع) پس از هجرت امام‌رضا^(ع) به ایران و در نبود ایشان در مدینه، جوادالائمه^(ع) را از در پشتی منزل رفت و آمد می‌دادند تا آن حضرت با مردم در ارتباط نباشند و خواسته‌های آن‌ها را اجابت نکنند. وقتی خبر این اقدام آن‌ها به امام‌رضا^(ع) رسید، حضرت ثامن‌الائمه^(ع) به فرزندشان نامه نوشتند که این اقدام پسندیده نیست.

— امام‌رضا^(ع) که خود به امام رأفت و کرامت شهره هستند، در این نامه، فرزندشان را به چه امری توصیه کردند که سبب بروز بیش از پیش جود و سخای جوادالائمه^(ع) شد؟

حضرت ثامن‌الحجج^(ع) در نامه به جوادالائمه^(ع) نوشتند: «به من خبر رسیده است که غلامان و خادمان بیت، هرگاه سوار بر مرکب می‌شوی تا از خانه بیرون بروی، تو را از در کوچک خانه بیرون می‌برند. این عمل ریشه در بخل آنان دارد تا از جانب تو به احدی خیر نرسد. از تو می‌خواهم به حقی که به‌عنوان پدر و امام بر تو دارم، رفت و آمدت جز از در بزرگ خانه نباشد. وقتی سوار می‌شوی، درهم و دینار همراهت باشد. احدی به تو عرض حاجت نکند، جز اینکه به او عطا کنی. اگر عموهایت از تو درخواست کردند، به آنان ببخشی. کمتر از پنجاه دینار مده. اگر خواستی بیشتر بپردازی، اختیارش با توست و اگر عمه‌هایت از تو درخواست کردند، کمتر از ۵۰ دینار نپرداز؛ بیشتر خواستی بپردازی، حق با توست. من می‌خواهم خداوند به تو مقام و مرتبت دهد. اتفاق کن و وحشت از تنگدستی و نداری نداشته باش که عنایت‌کننده به تو، صاحب عرش است». همین نامه، منشور و قانون حیات با برکت امام جواد^(ع) شد و در طول عمر کوتاه اما با برکت خود، جلوه‌های زیبا و فراوان از جود را خلق کردند. حتی بعدها هم که ازدواج کردند، به اهل و عیال جود و سخاوت بیشتری عنایت کردند. این شاکله جود در امام نهم^(ع)، چون از کودکی تجلی داشت و نهادینه شده بود، باعث شد حضرت نه‌فقط در میان شیعیان و محبان خودشان بلکه در میان همه امت اسلامی به جوادالائمه^(ع)، امام جود و سخا، مشهور شوند.

حجت‌الاسلام والمسلمین صدر:

شاکله جود در امام نهم^(ع)، از کودکی تجلی داشت و نهادینه شده بود. حضرت نه‌فقط در میان شیعیان و محبان خودشان بلکه در میان همه امت اسلامی به جوادالائمه^(ع)، امام جود و سخا، مشهورند

— چه ظرفیت و برکاتی در روحیه جود و سخا وجود دارد که امامی معصوم با آن، به عالم معرفی شده‌اند؟

درست است که اسلام بر این صفت اصرار می‌ورزد ولی به‌طورکلی جود و سخا صفتی پسندیده و انسان‌دوستانه است. باید از وجود مقدس امام جواد^(ع) درس بگیریم و در جامعه با کمک این صفت، خود را مشمول تقرب خدای متعال قرار دهیم و کاری کنیم که در جامعه به‌واسطه جود و سخا آسیب‌ها به حداقل برسد. از پیامبر اکرم^(ص) روایت است که فرمودند: «آن‌ها که اهل سخاوت هستند، کارشان به بهشت می‌رسد؛ چون سخاوت، درخت و مسیری بهشتی است و آن‌ها که اهل بخل هستند، بالاخره کارشان به جهنم و دوزخ می‌رسد». اسلام بر جود و سخا برای خانواده و اطرافیان و دوستان، بیشتر از دیگران تأکید کرده است؛ در سیره آئمه^(ع) است که ابتدا جود و سخا را برای اهل بیت خود رعایت می‌کردند. همچنین در روایت توصیه شده است که برای هدیه دادن به زن و فرزند درپی بهانه و دلیل نباشید یا آن‌که تصریح شده است مرد سعادتمند کسی است که در اختیار کردن منزل برای خانواده، توسعه و وسعت را در نظر داشته باشد.

نقاشی: روح‌الاعظم، حسین روح‌الاعظم

— با این همه برکت و اثری که جود و سخا دارد و گره‌های زندگی فردی و اجتماعی ما را باز می‌کند، چرا گاه بخل جای آن را می‌گیرد یا آن‌طور که باید، تجلیات آن را نمی‌بینیم؟

اشتباهی که گاه گریبان‌گیر ما می‌شود، این است که خیال می‌کنیم جود و سخا در راه خدا، سبب تنگدستی و از دست رفتن مال می‌شود. در صورتی که بالعکس است و خدای متعال به دلیل حساسیت این موضوع در زندگی، آن را در قالب مثال بیان کرده است و در آیه^(۲۶۱) از سوره مبارک بقره می‌فرماید: «مَثَلُ (صدقات) کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می‌کنند، همانند دانه‌ای است که هفت خوشه برویاند که در هر خوشه‌ای صد دانه باشد و خداوند برای هر که بخواهد، (آن را) چند برابر می‌کند و خداوند گشایشگر داناست». باید توجه کرد که مهم‌ترین انفاق‌ها هم در راه زن و فرزند است. با وجود این وعده و تصریح قرآن، برخی کوشششان به ندای شیطان است و او هم می‌گوید کارهای خیر را سخت جلوه دهد؛ مثلاً به انسان‌ها می‌گوید: اگر در راه خدا و برای خانواده و زن و فرزند خرج کنی، دست خالی می‌شود. یاد زهر این باوه‌های شیطان آن است که چشم و گوش ما به قرآن باشد که می‌گوید هر چه برای خدا ببخشید، برخوردارتر می‌شوید. خوب است در این بخشش و جود، چشم به سیره آقا جوادالائمه^(ع) هم داشته باشیم که حتی در حق همسری که قاتل ایشان شدند، با جود و سخا رفتار می‌کردند؛ ایشان به دلیل علم لدنی می‌دانستند که آن زن قصد قتلشان را دارد اما باز هم از جود و بخشش در حقش دست نکشیدند، لذا آن زن خود نخستین پشیمان از قتل امام بود و گفت: یک‌بار حقی از حقوقم را ضایع نکرد و هرگز همسر بدی نبود.

— اینکه برای مشکلات مادی و نیازهای دنیایی به توسل به امام جواد^(ع) توصیه شده‌ایم، چقدر کارگشاست؟ آیا جود و سخای حضرت در زمان حیاتشان، محصور مانده است یا در طول تاریخ و تا امروز، استمرار یافته است و ما را هم برخوردار می‌کند؟

حیات و شهادت حضرات معصوم^(ع) با هم هیچ تفاوتی ندارد و در حرم‌های مطهرشان، هنگام اذن دخول می‌گوییم: «شما می‌بینید و می‌شنوید... از این‌رو امام جوادی که امروز به محضرشان در کاظمین مشرف می‌شویم یا از هر جای کره خاکی به محضرشان عرض ادب و احترام و توسل می‌کنیم، جود و سخای بی‌حدومرز و همچون چشمه دارند که بعد از شهادت ایشان هم در جریان است و همه را سیراب می‌کند؛ چه بسیار کراماتی که در حرم مطهرشان، فارغ از ملیت، قومیت و رنگ و نژاد افراد از همین جود و سخا به ثبت رسیده و چه بسیار کراماتی که در سینه‌ها همچون راز مانده و بازگو نشده است. اما همه رهاورد توسل به آقا جوادالائمه^(ع) است. همین نکته ما را هم امیدوار می‌کند در بچوچه مشکلاتی که زندگی ما با آن دست‌به‌گریبان است، چشم‌امید به آن آقای مهربان و جواد داشته باشیم و در توسلات، نگاهمان به دستان با کرامت و اهل بخشش جوادالائمه^(ع) باشد. در دعای توسل غیرمشهور که مرحوم محدث قمی در مفاتیح‌الجتان آورده است، فرازی از توسل مختص امام جواد^(ع) است و در آن از حضرت می‌خواهیم که رزق ما را که به دستان مبارک ایشان نازل می‌شود، توسعه دهند. این یعنی اگر می‌خواهیم رزقمان توسعه یابد، یکی از راه‌هایش، توسل به امام جواد^(ع) و بهره‌مندی از صفت جود ایشان است.

— اگر روحیه جود و سخا جای خود را به بخل دهد، افراد و جامعه دچار چه عواقب منفی می‌شوند؟

بخل از صفات شیطانی است و به نشناختن پروردگار و نداشتن معرفت و توکل به خدای متعال بازمی‌گردد. وقتی رزاقیت خدا را نشناسیم، ابتدا سبب می‌شود در عمل به دستورات خدا بخل بورزیم و هر جا دستور و حکمی دینی است، خدا را نافرمانی کنیم. در بدی بخل همین بس که انسان بخیل، خدا را نافرمانی می‌کند و از خرج کردن برای خود و پدر و مادر، همسر و فرزندان و عزیزانش کوتاهی و ظلم می‌کند و با اینکه دارد، از وظیفه سر باز می‌زند و به‌واسطه نافرمانی از خدا هم گناه کرده است. هم معرفت خدای متعال را زیر پا گذاشته و هم توکل را نادیده گرفته و هم سبب شده است به خانواده و دوستانش ظلم شود و امواج منفی در زندگی‌شان جریان پیدا کند، بنا بر بررسی روان‌شناسان، زندگی افراد بخیل فاقد سرور و نشاط و آرامش است.

— امروز در برخورد‌های مختلف، چقدر نیازمند جود و سخا هستیم و ترویج این روحیه چه رهاوردی برای زندگی‌های ما دارد؟

با تأکیدی که رهبر معظم انقلاب بر موضوع اقتصاد دارند و امسال فرمودند مردم در رونق و جهش تولید مشارکت داشته باشند، همه ما باید دست به دست هم بدهیم و کشور را که حرم اهل بیت^(ع) است، یک خانواده حساب کنیم و همه دوستان‌هم باشیم؛ اگر انفاق فی سبیل... و همراه با جود و سخا در راه آبادانی و عمران داشته باشیم و برای کشور هزینه و کوشش کنیم، اتفاقات مبارکی می‌افتد. کمک‌های مؤمنانه در مواقع خاص و جز آن و اهتمام مردم در ساخت‌وساز حرم‌های آئمه^(ع)، مساجد، حسینیه‌ها و برپایی هیئات مذهبی، اقامه و برپایی جشن و سرور برای حضرات معصوم^(ع) مثل عید غدیری که پیش‌رو داریم، نشان از روحیه جود در آن‌ها دارد و همین ابواب برکات الهی را به روی ما می‌گشاید و عنایت امام‌زمان^(عج) را مثل همیشه و بیشتر از پیش جلب می‌کند.